

УДК 343.7

DOI: 10.31733/17-03-2023-303-305

Вадим ХАРЧЕНКО

завідувач кафедри
кримінального права та кримінології
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

МАЙНО ЯК ПРЕДМЕТ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН ПРАВА ВЛАСНОСТІ ТА ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

На підставі положень Конституції Української РСР 1937 року, у кримінальному праві України тих часів визначалося коло ознак предмету злочинів проти власності. Такими обов'язковими ознаками визнавалися: 1) фізична ознака (це майно, яке можна викрасти, привласнити, здійснити його відчуження, витратити, спожити, пошкодити, знищити тощо); 2) економічна ознака (майно повинно бути матеріальною цінністю, мати певну мінову вартість, а отже й певну ціну, мати споживчу вартість); 3) юридична ознака (майно або має належати на праві соціалістичної власності державі і бути всенародним надбанням, або бути власністю окремих колгоспів чи власністю кооперативних об'єднань чи належати на праві особистої власності окремим громадянам; 4) соціальна ознака (за допомогою праці людини така річ має бути створена або відокремлена від природного середовища).

Але 7 лютого 1991 року був прийнятий Закон «Про власність», ч. 5 ст. 2 якого, було закріплено, що власність в Україні існує у різних формах і держава створює рівні умови для розвитку всіх форм власності та їх захисту. Окрім права виключної власності народу України, формам права власності визнавалися: 1) право приватної власності; 2) право колективної власності; 3) право державної власності. Відповідно до цього, суб'єктами права власності визнавалися: народ України, громадяни, юридичні особи та держава (ч. 1 ст. 3 Закону). На сьогодні цей Закон втратив чинність, але визначений його положеннями напрям розвитку цивільного законодавства та врегулювання правовідносин власності набув свого розвитку у нормах Конституції України та Цивільного кодексу України 2003 року (далі – ЦК України).

Наведені зміни були враховані при розробці Кримінального кодексу України 2001 року (далі – КК України), що на сьогодні містить єдиний розділ, в якому об'єднана група кримінальних правопорушень проти власності (Розділ VI) та підходів до визначення юридичної ознаки предмету цієї групи посягань (майно є чужим для винного, тобто не належить винному на праві власності). Водночас, підходи до визначення змісту соціальної ознаки у науці кримінального права жодним чином не переглядалися і сприймаються всіма науковцями як певна аксіома [2, с. 352]. Так, характеризуючи предмет розкрадань, М. Коржанський також вказував, що майно повинно бути вилучено із природного стану із застосуванням і витратами праці, яке має грошову вартість та ціну (видобуте з надр, виготовлене, вирощене тощо). Не можуть бути (виділення автора, який цитується) предметом розкрадання дикорослі рослини та їх плоди, не вилучені з природного стану корисні копалини, дикі тварини, птахи [1, с. 90].

На нашу думку, на сьогодні для характеристики предмету кримінальних правопорушень проти власності необхідним та достатнім є сукупність лише юридичної, економічної та фізичної. Необов'язковість так званої соціальної ознаки предмету цих кримінальних правопорушень де-юре вже визнана у кримінальному законі України. Так, встановлюючи підстави кримінальної відповідальності за самовільне зайняття земельної ділянки (ст. 197-1 КК України), закон про кримінальну відповідальність жодним чином не визначає умовою наявності або відсутності цього складу кримінального правопорушення попереднє вкладення у земельну ділянку людської праці.

Крім того, в юридичній літературі одностайно стверджується, що крім майна у деяких кримінальних правопорушеннях проти власності предметом можуть бути право на майно (статті 190 та 189 КК), а також дії майнового характеру (ст. 189 КК) [3, с. 81]. Окремі науковці наголошують, що термін «майно» використовується виключно у розумінні «річ».

На підставі положень статей 179–189 ЦК, вони стверджують, що таким явищем є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки [2, с. 350].

Але необхідно мати на увазі, що основним завданням КК України є правове забезпечення охорони правовідносин, врегульованих іншими галузями права, від кримінально-протиправних посягань. Стосовно ж регулювання відносин власності на річ (майно), така функція покладена на ЦК України і саме ним визначається зміст правовідносин власності та інших речових прав. Зазначене необхідно враховувати як при визначенні сутності родового об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених Розділом VI Особливої частини КК України, та змісту майна (речі) як предмету відповідних суспільно небезпечних посягань. При цьому, базисом встановлення підстав кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти власності є положення ст. 41 Конституції та ст. 321 ЦК України щодо непорушності права власності.

Наведене у повному обсязі знайшло своє відображення у теорії кримінального права України, адже будь-які правовідносини можливі лише з приводу спільного, єдиного для них предмета, який завжди входить до кола людських потреб, а ця обставина саме і зумовлює виникнення і функціонування самих відносин (природні об'єкти, різні товари чи предмети, що мають ознаки товару) [4, с. 83]. У кримінальних правопорушеннях проти власності родовим об'єктом виступають правовідносини власності, а майно є необхідною (обов'язковою) ознакою складів кримінальних правопорушень наведеної групи адже саме на нього безпосередньо вказується у законі: «Таємне викрадення чужого майна» (ч. 1 ст. 185 КК); «Відкрите викрадення чужого майна» (ч. 1 ст. 186 КК); «Напад з метою заволодіння чужим майном» (ч. 1 ст. 187 КК); «Вимога передачі чужого майна» (ч. 1 ст. 189 КК); «Заволодіння чужим майном» (ч. 1 ст. 190 КК); «Привласнення, розтрата майна» (частини 1 та 2 ст. 191 КК); «Незаконне привласнення особою знайденого або чужого майна» (ст. 193); «Умисне знищення або пошкодження чужого майна» (ч. 1 ст. 194 КК) та ін. (виділення автора – В. Х.).

У зв'язку з цим, В. Тацій наголошує, що у багатьох випадках законодавець указує в кримінальному законі тільки на певний вид предметів, визначаючи тим самим, що будь-який із предметів цього виду має однакове значення для кримінальної відповідальності [4, с. 93]. Такими предметами для групи кримінальних правопорушень, що розглядається, і є майно.

Водночас, необхідно враховувати, що, по-перше, відповідно до ч. 1 ст. 190 ЦК України, майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Глава 13 розділу I Книги першої ЦК України має назву «Речі. Майно», розрізняючи таким чином ці дві категорії між собою та наводячи самостійне, окреме визначення речі (ч. 1 ст. 179 ЦК) і майна (ч. 1 ст. 190 ЦК). По-друге, предмет кримінального правопорушення визначається у науці кримінального права України як факультативна ознака об'єкту, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та (або) шляхом безпосереднього впливу на які вчиняється кримінально-протиправне діяння [5, с. 41]. Тобто не як матеріальне утворення, а як явище матеріального світу. По-третє, у кримінальних правопорушеннях, передбачених Розділом VI Особливої частини КК України, предмет суспільних відносин права власності та предмет цієї групи посягань є тотожними, тобто повністю співпадають. По-четверте, необхідно враховувати відповідність належної галузі права щодо визначення сутності терміну «майно». Те, що така царина належить саме до функцій цивільного законодавства, на нашу думку, взагалі будь-якої аргументації не потребує.

Враховуючи викладене, можна прийти до висновків, що, під майном як предметом кримінальних правопорушень проти власності необхідно розуміти його визначення у ч. 1 ст. 190 ЦК України як окремої речі, сукупності речей, а також майнових прав та обов'язків. Поняття «майно» та «право на майно» співвідносяться між собою як загальна та окрема категорії і у цивільному, і у кримінальному праві України. Термін «вчинення будь-яких дій майнового характеру», що використовується у ч. 1 ст. 189 КК України, обумовлює виникнення відповідних майнових обов'язків і, за змістом ч. 1 ст. 190 ЦК України, також охоплюється загальною категорією «майно». На сьогодні жодної необхідності у доктрині кримінального права України виокремлення, поряд з майном, таких самостійних й альтернативних предметів як «право на майно» та «вчинення будь-яких дій майнового характеру» немає через їх співвідношення з поняттям «майно» як частин і цілого. Саме з властивостями майна (окремої речі, сукупності речей, а також майновими правами та

обов'язками) закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діях особи всіх без виключення складів кримінальних правопорушень, передбачених Розділом VI Особливої частини КК України. І останнє, властивості майна, з якими кримінальний закон пов'язує наявність у діях особи конкретного складу посягання проти власності (речі, майнові права, майнові обов'язки), знаходяться у не у площині визначення кола предметів відповідного кримінального правопорушення (майно, право на майно, дії майнового характеру), а цілковито залежать від ознак об'єктивної сторони того чи іншого складу, тобто характеру суспільно небезпечного діяння, способу його вчинення та природи й обсягу шкоди, спричиненої відповідною протиправною поведінкою об'єкту.

1. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів проти особи і власності. К. : Юрінком, 1996. 144 с.
2. Дудоров О. О., Письменський С. О. Кримінальне право (Особлива частина): підручник. Т. 1. Луганськ : «Елтон-2», 2012. 780 с.
3. Олійник П. В. Предмет злочинів проти власності: поняття, види, кримінально-правове значення: монографія. Х. : Право, 2011. 208 с.
4. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві: монографія. Х. : Право, 2016. 256 с.
5. Музика А. А., Лашук С. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. К. : Паливода А. В., 2011. 191 с.

УДК 343.3/.7

DOI: 10.31733/17-03-2023-305-307

Сергій БАБАНІН

доцент кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

**КВАЛІФІКАЦІЯ НЕСАНКЦІОНОВАНОГО ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ
ІНФОРМАЦІЙНИХ (АВТОМАТИЗОВАНИХ), ЕЛЕКТРОННИХ
КОМУНІКАЦІЙНИХ, ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ,
ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ, ВЧИНЕНОГО З МЕТОЮ
ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ, ЯКІ МАЮТЬ ВАЖЛИВЕ
НАРОДНОГОСПОДАРСЬКЕ ЧИ ОБОРОННЕ ЗНАЧЕННЯ**

Розпочата російською федерацією війна проти України триває не тільки у реальному просторі, але й у віртуальному – кіберпросторі. З початку 2022 р. Служба безпеки України нейтралізувала понад 4,5 тис. кібератак на Україну. Якщо у 2020 р. було зафіксовано майже 800 кібератак, у 2021 – 1400, то вже минулого року їхня кількість зросла більш як утричі [1].

Наведені дані свідчать про ведення проти України так званої кібервійни. Цей термін достатньо часто використовується на сьогоднішній день у засобах масової інформації, соціальних мережах, у виступах представників органів державної влади [2].

Разом з тим у законодавстві України поняття кібервійни не закріплене. Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» надається визначення таким поняттям як кібербезпека, кіберзлочин та ін. Так, під кіберзлочином (комп'ютерним злочином), згідно п. 8 ч. 1 цього Закону, мається на увазі суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України [3].

При цьому КК України не містить поняття кіберзлочину, а суспільно небезпечні діяння, що вчиняються у кіберпросторі та/або з його використанням, передбачені різними розділами Особливої частини. Основний (але не єдиний) розділ Особливої частини КК України, який містить комп'ютерні злочини – розділ XVI «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку», до складу якого входять як злочини, так і